

# Кінська голова

Ольга Мак

Був собі дід та баба. В діда була дочка, і в баби була дочка. Дідова дочка була добра, слухняна, роботяща й гарна, а бабина — лінива, язиката, брехлива й погана до того. Нікого не слухала, нікого не шанувала, а на дідову дочку з заздрости вогнем дихала і різні збитки їй робила. Оце, було, загадає баба обом у поле йти, то дідова дочка працює й спину не розгинає, а бабина ляже під кущем на межі й лежить цілий день. Коли ж додому прийдуть, вона й бреше матері:

— Я, мамо, цілесенький день працювала і спину не розгинала, аж мені руки потерпли, а вона (дідова дочка, тобто) лишень у холодочку лежала.

Баба й починає на дідову дочку гримати та ледащицею її обзивати та докоряти, а та бідна сиротина мовчить і словом не обізветься, лишень нищечком сльози обітре.

Або завдасть баба обом роботу — рушники вишивати, то дідова дочка й очей від полотна не піднесе — так пильно вишиває, та рівненько ниточку до ниточки хрестики накладає. А бабина дочка лишень заполочі<sup>[1]</sup> напсує, узір поплутає й роботу покине. Коли ж дідова дочка скінчить вишивання, то бабина її рушника вкраде, а їй свого підкине і знову до матері:

— Я, мамо, нитку-по-ниточці рахувала та хрестики рівненько накладала, а вона лишень заполоч плутала.

Чи вірить баба своїй дочці, чи ні, а на дідову знову накричить і їсти не дасть та дідові скаржитись:

— Ти, діду, таку ледачу дочку маєш, що її гріх і хлібом годувати. Візьми її та й віддай комусь або відвези кудись, щоб її мої очі не бачили й мої вуха не чули!

Дідові шкода було своєї дочки, але й баби він боявся, бо зроду якийсь такий плохий<sup>[2]</sup> був. Зідхне, бувало, почухає потилицю й каже:

— Та вона молода ще. Може, ще й навчиться, може, ще й з неї люди будуть. Хай лишень підросте.

А дочки й справді росли, росли та й повиростали. До дідової, дарма що боса й у чорній сорочці ходила, вже почали й старостів засилати, а на бабину ніхто й дивитися не хотів.

Роз'їлася баба чисто. Що день, то гірше на діда напосідає, що другий, то більше лається. А одного зимового дня, у самий мороз, так розлютилася, що вигнала діда і його дочку, босу й у самій драній свитині, з хати.

— Не показуйся мені з нею й на поріг! — кричить. — Через неї мою доньку свати обминають! Не хочу, щоб через твою ледащицю моя дитина до сивої коси у запічку<sup>[3]</sup> просиділа!

Зажурився дід, запряг коня в сани, доньку посадив, соломою їй босі ноги обтулив та й плаче.

— Доню ж ти моя нещаслива, що ж я з тобою зроблю?

А донька на те:

— Не журіться, тату. Завезіть мене в ліс і лишіть. Бог милостивий — не дасть мені пропасти.

Завіз дід дочку в ліс, попрощався з нею, поблагословив і, плачучи, вернувся додому.

Лишилася дівчина сама. Пожурилася, поплакала, а далі зідхнула й каже:

— Хай діється Божа воля! Піду пошукати якоїсь берлоги чи печери, щоб ніч перебути, а ввввтра видно буде.

І пішла. Босими ногами у сніг ступає, драною свитинкою обтулюється і бредє від дерева до дерева. А ліс, що не далі, то все густіший, і сніг, що не крок, то все глибший. І мороз тисне, і ніч надходить.

Чи вже там довго та бідна дівчина ходила, чи ні, але прибилася до якоїсь хижі. Слава ж Тобі Господи! Хижа мала і стара, до половини в землю вгрузла, але все ж якийсь захисток.

Постукала дівчина у двері — ніхто не обзивається. Вона тоді двері прочинила й увійшла. А в хаті нікого, піч не топлена, долівка не замітана, і начиння не мите.

Засукала дідова дочка рукави, водиці внесла, у печі запалила, хату позамітала, на полиці пошукала і знайшла всього, що треба. Зараз борщику наварила, вареників наліпила, а тоді, впоравшись із роботою, сіла на лавиці й чекає.

Недовго й чекала, бо надворі враз застукотіло, загуркотіло й у двері — торох! — аж хатина затряслася.

— А чи є хто в хаті, щоб мені двері відчинити? — гукає хтось.

Схопилася дівчина, відчинила двері — та й злякалася насмерть: та лежить же під порогом сама Кінська Голова без тулуба, очима моргає й людським голосом промовляє:

— Добрий вечір тобі, дівчино! А пересади-но мене через поріг.

Хоч і як страшно було дідовій дочці, але послухала. Піднесла обережно Кінську Голову й пересадила її через поріг.

Повела Кінська Голова по хаті очима й каже:

— Ов-ов, давно в мене в хаті такого ладу не було й так смачно не пахло! Ану-ко, дівчино, поклади мене на лаву.

Піднесла дівчина Кінську Голову й поклала на лаву, а Голова й каже знову:

— Дівчино-дівчино, а дай-но мені вечеряти.

Метнулася дідова дочка, всипала в одну миску борщу, а в другу набрала вареників і власними руками Кінську Голову нагодувала.

Тоді каже Кінська Голова:

— Дівчино-дівчино, поклади мене на подушку спати, почухай мені за вухами й колискової пісеньки заспівай.

Усе послухала дідова дочка. Поклала Кінську Голову на подушку, поза вухами її поскоботала і колискової пісні доти співала, доки Голова й не заснула. Тоді вже сама повечеряла, ложки помила, долівку позамітала, Богу помолилася й на лавиці спати лягла.

На другий день устала раненько, каші молошної наварила, Кінську Голову

нагодувала, а сама вже з'їла те, що лишилося.

От Кінська Голова й каже:

— Дівчино-дівчино, пошанувала ти мене, як рідна дитина: нагодувала, до сну вкладала, за вухами скоботала й колискової пісні співала. Тепер я тобі віддячуся. Лізь мерщій мені у праве вухо, а вилазь лівим.

Була дідова дочка боса й у дранках, як у праве вухо Кінській Голові влазила, а як вилізла лівим, то й сама себе не впізнала: з'явився на ній жупан оксамитовий, золотом шитий, чобітки червоні сап'янові, коралі дорогі — і вся одежа, наче у князівни якої.

Зраділа дівчина й до землі Кінській Голові вклонилася.

— Спасибі ж вам, тіточко, за вашу ласку! — мовила.

Та лишень уста розкрила, а з них за кожним словом — кап-кап — так і задзвеніли золоті червінці. Дівчина хотіла було ще раз Кінській Голові подякувати, коли — глянь — а її вже нема.

А дід, вернувшись додому, цілу ніч не спав та каявся та журився. А на ранок не витримав. Запріг коня в сани й каже бабі:

— Ти хочеш, чи не хочеш, а я поїду своєї дитини шукати. Як не знайду її живої, то бодай мертве тіло привезу, щоб по-християнському поховати.

А баба йому відповідає:

— Їдь, їдь. Там з твоєї дочки дикі звірі напевно самі лишень кості залишили. Привезеш — то вже й поховаємо. А я тим часом млинців напечу й людей на похорон скличу.

Поїхав дід у ліс — аж що за диво! Поміж деревами рівнісенька дорога простелилася — геть-геть аж до самої хижі, що її раніше ніхто не видав і не чував. А під хижею сидить дідова дочка жива-здорова і в золоті вся.

— Дитино моя, дитино, — дивується дід, — така з тебе пані зробилася, що вже не знаю, як до тебе й промовляти, як тебе до нашої простої хати забирати.

А донька на те:

— Промовляйте, тату, як завжди, бо я, чи у дранках, чи в золоті, однаково ваша дочка і за рідною хатою скучила. Везіть мене мерщій додому!

Та що слово скаже — то їй червінець з уст і падає.

А баба тим часом млинці пече та у вікно поглядає, чи дід доччиних костей не везе й чи сусіди вже на похорон сходяться. Собачка ж, що в них була й дідову дочку дуже любила, сіла собі на призьбі, у вікно заглядає й людським голосом промовляє:

— Гав-гав! Дід свою дочку-красуню на санях усю в золоті везе, а бабина поганія в запічку сидить!

Розсердилася баба.

— Ось я тобі зараз дам! — грозить собачці. — Дід кісточки зі своєї дочки везе, а бабина буде ще в золоті походжати.

А собачка своєї:

— Гав-гав! Дід свою дочку-красуню на санях усю в золоті везе, а бабина поганія в запічку сидить!

— На ось тобі млинця! — каже баба. — Але не бреш, а правду говори: дід кісточки зі своєї дочки на санях везе, а бабина буде в золоті походити.

Та собачка млинця з'їла і далі своєї:

— Гав-гав! Дід свою дочку-красуню на санях усю в золоті везе, а бабина поганія в запічку сидить.

Як же не розсердиться баба, та як не вхопить деркача[4], та як не вискочить з хати до собачки!.. Та так і стала: ой, і в'їжджає ж у ворота дід і везе свою дочку живу-здорову і всю в золоті! І на санях повно золотих червінців, бо, поки дівчина свою пригоду батькові оповіла, напало тих червінців стільки, що сани під ними аж тріщать.

Як же побачила теє баба та як вислухала про Кінську Голову, то мало не розхорувалася з заздрости.

— Вези та й вези мою дочку в ліс, — кричить до діда. — Хай і вона такого добра привезе!

Вдягнула свою дочку у три кожухи, взула у дві пари добрих чобіт, п'ять мальованих хусток їй на голову зав'язала, щоб дівчина не змерзла, ще й повну торбу книшів та пирогів на дорогу дала.

Завернув дід сани та й знову поїхав у ліс. Думав тією самою дорогою пасербицю до хижі довести, коли — ба! Щезла дорога, наче її й не було. Нічого робити — лишив бабину дочку на тому самому місці, де був свою напередодні лишив, побажав їй щастя та й вернувся додому.

От і почалапала бабина дочка дивної хижі шукати. Лазить поміж деревами і клене на чім світ, що сніг глибокий, що ліс густий, що далеко треба ходити, що торба з харчами важка і що Кінська Голова сама не прийде.

Чи довго вона вже там лазила, чи ні, але хижу таки знайшла. Зайшла всередину й одразу з чобітьми на постіль вилізла і знову клене, що в хаті холодно. А щоб у печі запалити, чи позамітати, чи води принести — навіть і не думає.

Чекала вона, чекала, аж поки надворі загуркотіло, застукотіло й у двері торохнуло. Бабина дочка вже знала, що то Кінська Голова, і не злякалася, але й не встала з постелі і дверей не відчинила.

— А чи є хто в хаті, чи нема? — питає знадвору Кінська Голова. — Відчиніть!

— Відчини собі сама, — відповідає бабина дочка й далі сидить на постелі.

Якось там уже Кінська Голова сама собі відчинила і знову просить:

— Дівчино-дівчино, пересади мене через поріг.

— Невелика пані — перелізеш сама, — озивається бабина дочка.

Перекотилася Кінська Голова через поріг і ще раз просить:

— Дівчино-дівчино, поклади мене на лаву.

— Ов-ва! — каже бабина дочка. — Я й у матері своєї нічого не роблю, а тут стала би дурній Кінській Голові за наймичку! Я не прийшла тут з тобою носитися, а прийшла, щоб ти й мені дала те, що дідовій дочці дала.

— Ну гаразд, — озивається Кінська Голова, вилізши на лаву, — то, може, ти мені хоч пиріжка даси, бо я дуже голодна.

Розсердилася бабина дочка та як не заверещить:

— Оце напасть яка! То їй відчини, то через поріг перетягни, то на лаву посади, а то ще й пирога їй дай! Не дам нічого, бо мені й самій мало!

— Дівчино-дівчино, — знову просить Кінська Голова, — поклади мене на постіль спати й колискової пісеньки мені заспівай.

А бабина дочка — у сміх!

— Оце але! — регоче. — Ще чого захотіла? На постелі буду спати я, а ти собі й на лавиці без колискової переспиш.

На другий день прокинулася Кінська Голова, збудила бабину дочку і каже їй:

— Дівчино-дівчино, хоч ти мене й не шанувала, і їсти мені не дала, і спати не вклала, і колискової не співала, та дарма! Лізь мені у праве вухо, а вилазь лівим.

— Го-го! — відповідає бабина дочка. — Я зроду усім наперекір роблю, то й тебе не послухаю. Влізу тобі лівим вухом, а вилізу правим!

— Як хочеш, як хочеш, — каже Кінська Голова і наставляє ліве вухо.

Влізла бабина дочка у ліве вухо Кінській Голові, вилізла правим — та й лишенько! Зникли десь і кожухи, і хустки мальовані, й обидві пари чобіт. Стала дівчина боса, у чорній, як земля, сорочці й драній свитині.

Аж за серце вхопило бабину дочку.

— Ах ти ж сяка-така, Кінська Голово! — заверещала вона, та й ураз замовкла. Бо, лишень рота розкрила, а з нього одна за другою жаби — плиг-плиг! Та великі, та чорнющі, та поганющі!

Як побачила їх дівчина, то відразу й зімліла і на долівку — бух! А як прочуняла, то вже Кінської Голови не було, лишень довкола самі жаби лазили.

А тим часом вдома баба наказує дідові:

— Запрягай, діду, дві пари саней. Одними ти правитимеш, а другими я. Змушу я свою дочку безупину цілу дорогу говорити, щоб привезла червінців удвоє стільки, що твоя. І не забудь сокиру взяти, бо ще, може, доведеться й від розбійників яких боронитися. На золото багато ласих.

А собачка сидить на призьбі, хвостиком махає й людським голосом промовляє:

— Гав-гав! Дідова дочка вся в золоті, а бабиній жаби з рота скачуть!

— А геть, погана! — кричить баба. — Не бреш! Кажі так: дід свою дочку на одних санях привіз, а бабину аж на двох, повних золота, привезуть!

Не слухає собачка і далі по-своєму каже:

— Гав-гав! Дідова дочка вся в золоті, а бабиній жаби з рота скачуть!

Розлютилася баба, вхопила деркач і загнала собачку аж за клуню. Та собачка і звідти своєї:

— Гав-гав! Дідова дочка вся в золоті, а бабиній жаби з рота скачуть!

Поїхали дід і баба в ліс двома парами саней, і знову перед ними рівна дорога до хижі відкрилася. Тільки ж що з того? Знайшли дівчину на порозі хатини босу й усю у дранках, а біля неї повно жаб. Поки ж дідові та бабі свою пригоду оповіла, то вже по пояс у жабах стояла.

Розкричалася баба на цілий ліс, аж запінилася

— Я ту Кінську Голову на шматки порубаю, як вона не зробить, як я хочу! — кричить. — Їдь, старий, додому, а сокиру мені лиши. Та вдома скажи своїй дочці-ледащиці, щоб на завтра напекла-наварила для цілого села й усім оповістила, що Кінська Голова вдвічі для моєї дочки стільки добра зробила, скільки для неї. А завтра ранком приїжджай по нас.

Наварила дідова дочка, напекла для цілого села, як їй було наказано, й людей зійшлося стільки, що у дворі стало тісно. Стоять і чекають. А дід поїхав та й вернувся ні з чим.

— Біда, сусідоньки, — каже. — Нема дороги, а ліс густий — не проїду. Коли ваша ласка, то допоможіть мені жінку й доньку знайти.

Посунуло ціле село в ліс. Ходили, шукали, весь ліс облазили — дарма! Ані хижі, ані Кінської Голови, ані баби, ані її дочки так і не знайшли.

А дідова дочка так уславилася, що сам князенко, молодий та хороший, про неї почув і приїхав подивитися. Як же побачив дівчину, то так уподобав, що зараз і посватав. І побралися вони, і щасливо вік прожили, людей шанували і постолом добро возили.

[1] Заполоч — правильна назва кольорових ниток для вишивання.

[2] Плохий — м'який, безхарактерний.

[3] Запічок — куток за піччю.

[4] Деркач — твердий або старий віник з пруття.